

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Johnny Cash

1 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat een argumentatie aan de hand van de inleiding dat het moeilijk is vast te stellen of Johnny Cash uit vrije wil aan drugs is begonnen met behulp van het begrip:

- stoornis: levenslang schuldgevoel en/of zelftwijfel 1
- verleiding: druk tourschema 1
- bewuste keuze: geleefd worden 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het is moeilijk om vast te stellen dat Johnny Cash uit vrije wil aan drugs is begonnen. Je zou bijvoorbeeld kunnen stellen, dat het schuldgevoel over de dood van zijn broer en zijn zelftwijfel een soort stoornis vormen en dan kunnen zijn drugs een gemakkelijke manier om die gevoelens te dempen. Misschien zijn die gevoelens zo heftig, dat Johnny Cash nauwelijks vrij was om de drugs te weigeren 1
- Ook de verleiding om drugs te gebruiken kan groot zijn voor iemand die veel druk ervaart. En Cash ervoer die druk door zijn tourschema 1
- Vervolgens zou je kunnen zeggen, dat Cash door zijn verleden – zijn vader dronk veel – en aanleg al voorbestemd was om een leven in de muziek te beginnen, waarin drugs gemakkelijk te krijgen zijn. Dan is de vraag in hoeverre een leven in de muziek een bewuste keuze is. Als hij zich mee liet voeren door mensen in die muziekwereld en niet heel bewust voor zijn leven koos, zou het ook kunnen dat hij niet heel bewust voor drugs koos 1

2 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argumentatie dat Carter zich in haar opvatting over verantwoordelijkheid kan beroepen op Kants notie van het intelligibele karakter van de mens: de menselijke rede als oorzaak van het gedrag van de mens is vrij en wordt niet bepaald door de gebeurtenissen of prikkels van de zintuigelijke wereld 1
- een uitleg waarom vrije wil een noodzakelijke voorwaarde is voor verantwoordelijkheid 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Carter wijst er op dat Cash zich teveel door de omstandigheden laat bepalen. Ze zou zich op Kant kunnen beroepen door te zeggen dat Cash de menselijke rede als (ultieme) oorzaak van zijn gedrag moet nemen en niet de gebeurtenissen. Dit is wat Kant bedoelt met het intelligibele karakter van mensen: dat het nooit zo kan zijn, dat mensen doen alsof ze een speelbal van de natuur zijn. Ze worden daardoor niet bepaald, omdat de rede volkomen vrij is. De wil en de redelijkheid van iemand behoren de ultieme oorzaak van iemands handelen te zijn, en dat kunnen ze ook zijn volgens Kant 1
- Vrije wil is een noodzakelijke voorwaarde voor verantwoordelijkheid. Als je niet uit vrije wil hebt gehandeld, ben je ook niet verantwoordelijk. Stel bijvoorbeeld dat je gedwongen werd om iets te doen, of dat je een stoornis hebt waardoor je niet anders kon doen dan je deed, dan wordt je doorgaans niet verantwoordelijk gehouden voor wat je deed: je kon immers niet anders, je had geen vrije wil 1

3 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met behulp van tekst 1 dat Carter erop aandringt dat Johnny Cash de mogelijkheid tot zijn besturingscontrole onder ogen ziet 1
- een uitleg waarom besturingscontrole verschilt van: (per juiste uitleg 1 scorepunt toekennen) 2
 - totale controle: er bestaan geen oorzaken buiten onze controle om;
 - regulatieve controle: dit veronderstelt alternatieve mogelijkheden.

voorbeeld van een goed antwoord:

- Cash heeft controle over zijn eigen gedrag en dit is wat Fischer bedoelt met besturingscontrole: Cash is niet dement en wordt niet door iemand bestuurd, hij bestuurt zijn eigen lichaam, en is voor rede vatbaar. Dit is wat Carter tegen hem probeert te zeggen. Zelfs als het zo is dat Cash zijn kleren niet uitkiest maar ze pakt omdat er geen andere waren, of dat hij niet anders kan spelen dan hij speelt, met andere woorden: zelfs als het determinisme waar is, dan nog kun je achter je eigen gedrag staan of niet 1
- Besturingscontrole verschilt van totale controle, omdat het bij totale controle nodig is, dat we kunnen kiezen zonder dat oorzaken buiten onze controle invloed hebben op die keuze 1
- Besturingscontrole verschilt van regulatieve controle, omdat de laatste alternatieve mogelijkheden veronderstelt 1

Vraag	Antwoord	Scores
4	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • de reden 'opvoeding' wordt bekritiseerd • een bijbehorende verwijzing naar tekst 2 	<p>1</p> <p>1</p>
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De eerste reden wordt door Cash kritisch aan de orde gesteld. De opvoeding in een gevangenis stelt volgens Cash niets voor • Want er staat in tekst 2: denk je dat ik anders zal zijn, als ik vrij kom? 	<p>1</p> <p>1</p>
5	maximumscore 3	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een argumentatie voor het idee dat Cash het harde incompatibilisme van Pereboom een aantrekkelijke theorie zou hebben kunnen vinden • een bijbehorende verwijzing naar tekst 2 • een correcte weergave van de definitie van het harde incompatibilisme: niemand heeft een vrije wil, of het determinisme nu waar is of niet 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Cash zou het harde incompatibilisme een aantrekkelijke theorie hebben kunnen vinden, omdat hij steeds veel meer de nadruk legt op dat dingen je overkomen, dan dat je bewust ergens voor kiest. Cash voelt dus eerder sympathie voor gevangenen, dan dat hij ze veroordeelt. Volgens Pereboom verdient niemand straf, omdat je geen vrije wil hebt. De reden om een misdadiger te straffen, zodat hij er iets van leert, vervalt ook in Perebooms theorie • In tekst 2 geeft Cash ook aan, dat de gevangene niets leert van zijn verblijf in de gevangenis: "denk je dat ik veranderd zal zijn als je achter me ligt?" • Het harde incompatibilisme houdt de visie in dat wij mensen geen vrije wil hebben, of het determinisme waar is of niet 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
6	maximumscore 4	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • twee redenen waarom de overeenkomst tussen dokter Black en de vader van Sue niet opgaat • een argumentatie dat Sue volgens Frankfurt wel een vrije wil kan hebben, ondanks het feit dat hij geen alternatieve mogelijkheden heeft • een kritiekpunt op het idee van Frankfurt, te kiezen uit: <ul style="list-style-type: none"> – oneindige regressie van verlangens wordt niet uitgesloten; – Frankfurt vergeet dat verlangens door de tijd heen in harmonie moeten zijn; – liefde is geen eenduidige ultieme oorzaak van de wil. 	<p>2</p> <p>1</p> <p>1</p>

Eindexamen vwo filosofie 2012 - II

havovwo.nl

Vraag	Antwoord	Scores
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none">• Een eerste verschil is dat de vader van Sue niet in de hersenen van Sue kan ingrijpen	1
	<ul style="list-style-type: none">• Een ander verschil is dat de keuze voor doodgaan in het geval van Sue toch als een alternatieve keuze gezien kan worden, terwijl bij dokter Black er echt maar één keuze voor meneer Jansen is	1
	<ul style="list-style-type: none">• Sue kan een vrije wil hebben volgens Frankfurt als Sue staat achter zijn eigen gedrag. Met andere woorden: als zijn eerste- en tweede-orde-verlangens overeenkomen. Dan maakt het niet uit of zijn eerste-orde-verlangens gedetermineerd zijn	1
	<ul style="list-style-type: none">• Een kritiekpunt op de theorie van Frankfurt is dat er een oneindige regressie dreigt: je tweede-orde-verlangens kunnen in harmonie zijn met de eerste, maar daarachter kunnen derde-orde-verlangens schuilen die weer niet in overeenstemming zijn met de tweede en als die wel in overeenstemming zijn, met zelfs vierde-orde-verlangens, enzovoort	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 2 Leven vanuit vrije wil

7 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van een overeenkomst tussen de Avatar-training en Sartre wat betreft de opvatting over vrijheid als zelfverwerkelijking: beiden lijken uit te gaan van de absolute vrijheid om jezelf te creëren 1
- een weergave van een verschil tussen de Avatar-training en Sartre wat betreft de opvatting over vrijheid als zelfverwerkelijking: het essentialisme van de Avatar-training versus het existentialisme van Sartre 1
- een argumentatie aan de hand van Sartres uitspraak dat de mens niets anders is dan wat hij van zichzelf maakt: door de afwezigheid van een essentie ontstaat de noodzaak deze te creëren 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De overeenkomst tussen de Avatar-training en het existentialisme lijkt te zijn dat beiden ervan uitgaan dat de mens absoluut vrij is om zichzelf te creëren. Volgens de Avatar-trainers ligt die vrijheid in de kracht om te veranderen en de werkelijkheid van je voorkeur te creëren, volgens Sartre ben je niets anders dan wat je van jezelf maakt 1
- Het verschil met de Avatar-training ligt in het verschil tussen existentialisme en essentialisme. In tegenstelling tot het existentialisme van Sartre gaat de Avatar-training uit van het essentialisme: de mens heeft een essentie; een puur zelf of echte kern 1
- De mens bestaat eerst en treft zichzelf in de wereld aan, en pas daarna bepaalt hij zichzelf. De mens is aanvankelijk niets, pas later wordt hij iets, en wel datgene wat hij van zichzelf maakt. Er bestaat dus geen menselijke natuur; de mens is niets anders dan wat hij van zichzelf maakt. Dit is het eerste beginsel van het existentialisme. De mens is in de eerste plaats een project dat zichzelf subjectief beleeft, er is niets dat aan dat project voorafgaat, er valt niets aan de hemel af te lezen 1

Vraag	Antwoord	Scores
8	maximumscore 3	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een argumentatie welke opvatting over zelfverwerkelijking van Mill kan dienen als ondersteuning van de Avatar-training: nadruk op individualiteit / maakbaarheid van het karakter 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg dat de mens eerder te vergelijken is met een boom dan met een robot: een individueel groeiproces maar geen mechanische verlangenbevrediging 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van wat Mill verstaat onder ‘karakter’: herkenbare, terugkerende neiging van een persoon die zich gelukkig voelt met zijn leven 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Mills opvatting over zelfverwerkelijking die de Avatar-training zou kunnen ondersteunen is zijn nadruk op individualiteit. Dit sluit aan bij de Avatar-training die uitgaat van een individuele zelfverwerkelijking waarbij je je niet in de weg zou moeten laten staan door wat je bent. Volgens Mill is vrije spontane individuele zelfontplooiing de eerste voorwaarde voor menselijk geluk. Om jezelf te verwerkelijken moet je uitvinden van wat voor soort leven je gelukkig zult worden, en dat kan voor iedereen anders zijn. Het karakter bepaalt volgens Mill wat voor gedrag en wat voor manier van leven het beste bij je past 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Mills opvatting over zelfverwerkelijking die de Avatar-training zou kunnen ondersteunen is zijn nadruk op de maakbaarheid van het karakter. Maar dit karakter is noch volledig aangeboren, noch te herleiden tot vaste culturele tradities: het is het product van een individueel groeiproces, dat voor iedere persoon uniek is. Bovendien is het karakter volgens Mill niet louter de optelsom van onze verlangens of behoeften, maar alleen van die verlangens en behoeften die we hebben als we gelukkig zijn. Dit zou kunnen dienen ter ondersteuning van de gedachte dat we niet moeten uitgaan van wat we al zijn (de optelsom van onze huidige behoeften en verlangens) maar van wat we zouden kunnen worden (de behoeften en verlangens die we hebben als we gelukkig zijn) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Het feit dat we een karakter hebben betekent dat we niet blind en mechanisch als een robot door onze verlangens worden voortgestuwd, maar dat sommige van onze verlangens een uitdrukking zijn van individuele natuurlijke ontwikkeling die we als personen doormaken, zoals het groeien van een boom: iets levends dat zich op een kenmerkende manier moet kunnen ontwikkelen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Onder ‘karakter’ verstaat Mill een herkenbare, terugkerende neiging van een persoon die zich gelukkig voelt met zijn leven 	1

Vraag	Antwoord	Scores
9	<p>maximumscore 4</p> <p>Een goed antwoord bevat een argumentatie of er sprake is van zelfverwerkelijking op basis van de vier aspecten van zelfverwerkelijking: herkenbaarheid, authenticiteit, reflexiviteit en zelfkennis (per juist toegepast aspect 1 scorepunt toekennen.)</p>	4
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <p>Zelfverwerkelijking veronderstelt dat er sprake is van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Herkenbaarheid en authenticiteit. De Avatar-training gaat uit van een kern van je identiteit, je pure zijn. Als jouw keuze om de liefde van je leven tegen te komen inhoudt dat dat gebeurt vanuit een eigen stijl of karakter, en dat het hierbij dan ook echt om jouw eigen originele stijl en karakter gaat, dan is aan deze twee aspecten van zelfverwerkelijking voldaan • Reflexiviteit en zelfkennis. Daarnaast moet jouw keuze ook wel echt jouw eigen keuze zijn, gebaseerd op wat je zelf denkt en zelf wilt op basis van inzicht in wie je zelf bent. Volgens de Avatar-training is het mogelijk om bewust je leven te controleren en niet slaafs te reageren op omstandigheden. Je kunt actief de werkelijkheid van je eigen voorkeur creëren. Daarmee is ook aan de voorwaarden van reflexiviteit en zelfkennis voldaan 	2 2
	<p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Aan een antwoord waarin wordt beargumenteerd dat er geen sprake is van zelfverwerkelijking kunnen ook scorepunten worden toegekend, mits filosofisch inhoudelijk voldoende beargumenteerd en alle vier aspecten van zelfverwerkelijking aan bod komen.</i></p>	
10	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een argumentatie waarom Taylor stelt dat kritische zelfinterpretatie afhankelijk is van taal en cultuur: zelfinterpretatie vindt plaats ná vorming door de cultuur en aan de hand van talige begrippen uit die cultuur • aan de hand van de termen ‘acceptatie’ en ‘overgave’ 	1 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Je kunt volgens Taylor nooit helemaal met een neutrale, objectieve blik naar jezelf kijken, maar je interpreteert jezelf altijd op grond van allerlei aannames over jezelf, zoals je die in jouw cultuur hebt meegekregen. Zelfinterpretatie is daarom volgens Taylor mede afhankelijk van taal en cultuur vanwege de moreel geladen begrippen waarmee we proberen te begrijpen welke verlangens uitdrukking geven aan onze wil, terwijl onze wil tegelijkertijd door zulke begrippen wordt gevormd. Daarom is het belangrijk om kritisch te kijken van welke begrippen je gebruik maakt bij zelfevaluatie 1
- Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat de moreel geladen begrippen 'acceptatie' en 'overgave' niet goed passen bij jouw persoonlijke gevoel van wat belangrijk voor je is, zodat geen enkele interpretatie ooit helemaal bevredigend zal zijn. Juist omdat die begrippen niet neutraal zijn, is het volgens Taylor belangrijk om in te zien dat je je 'diepste gevoel' van wat belangrijk is niet zomaar kunt herleiden tot de begrippen die je nu eenmaal door taal en cultuur hebt meegekregen 1

11 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van het mensbeeld van Gray: de mens is niet vrij maar wordt bepaald door zijn essentiële evolutionaire driften 1
- een uitleg welke aspecten van vrije wil als zelfverwerkelijking volgens Gray verworpen moeten worden: authenticiteit, reflexiviteit, zelfkennis 1
- aan de hand van de rol van modern psychologisch onderzoek naar de rationaliteit van keuzes 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Gray zijn mensen gevormd door een evolutie die ons heeft geselecteerd op agressie en inventiviteit. Het existentialistische idee dat ieder mens zijn eigen essentie nog te kiezen heeft, is een sprookje: we zijn dieren die gedreven worden door honger, lust, afgunst en wraakzuchtigheid. Daarmee is onze essentie gegeven en tevens de onmogelijkheid tot zelfverwerkelijking 1
- Volgens Gray handelen we niet op basis van voorkeuren die van onszelf zijn of waar we zelf voor gekozen hebben. Daarmee zijn we dus niet authentiek. Onze beschaving functioneert bovendien niet bepaald op basis van reflectie en zelfkennis zoals aan de hand van modern psychologisch onderzoek duidelijk wordt 1
- In modern psychologisch onderzoek naar de rationaliteit van keuzes blijkt dat mensen hun keuzes niet baseren op reflectie, maar op intuïtie. We zoeken achteraf naar argumenten om de standpunten te verdedigen die we intuïtief toch al hadden ingenomen. Dit laat zien dat niet de rede maar de passies de motivatie vormen voor ons gedrag. Kortom, zelfverwerkelijking is een misplaatst ideaal omdat er in onze geest helemaal geen 'zelf' te vinden is 1

Vraag	Antwoord	Scores
12	maximumscore 4	
	Een goed antwoord bevat een beargumenteerd standpunt of zelfverwerkelijking mogelijk is aan de hand van:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De opvatting van Hume over zelfverwerkelijking: bundeltheorie 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • De opvatting van Frankfurt over zelfverwerkelijking: eerste en tweede-orde-verlangens 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • De opvatting van Sartre over zelfverwerkelijking: absolute vrijheid 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • zowel tekst 5 als 6 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Hume is sceptisch over het idee van een ‘zelf’ of ‘eigen wil’ of ‘identiteit’. Als de menselijke geest niet meer is dan een bundel van afzonderlijke verlangens, ervaringen en ideeën is het moeilijk om nog van zelfverwerkelijking te spreken. Er is dan namelijk geen basis meer om te stellen dat het ene verlangen beter uitdrukt wat de persoon zelf wil dan een ander verlangen. De enige rol die het rationele denken kan spelen is het sterkste verlangen zo goed mogelijk te bevredigen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Frankfurt is er wel ruimte voor zelfverwerkelijking omdat je eigen wil verschilt van de optelsom van je verlangens. Dat legt hij uit met het verschil tussen eerste- en tweede-orde-verlangens: eerste-orde-verlangens zijn puur gericht op iets buiten jezelf waar je naar verlangt, zoals bijvoorbeeld bij een verslaving het geval is. Terwijl tweede-orde-verlangens over een ander verlangen gaan, bijvoorbeeld het verlangen om niet meer verslaafd te zijn. De tweede-orde-verlangens zijn een noodzakelijke voorwaarde om iets zelf te willen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Sartre stelt dat je helemaal niet naar verlangens moet kijken, omdat die met zelfverwerkelijking niets te maken hebben. Zelfverwerkelijking is volgens Sartre immers juist mogelijk omdat menselijk handelen op een andere manier begrepen moet worden dan als een soort optelsom van de kracht van psychologische kenmerken zoals verlangens, behoeften, wensen, intenties en emoties. De menselijke vrijheid die zelfverwerkelijking mogelijk – en zelfs noodzakelijk – maakt, is gelegen in het feit dat de menselijke existentie vooraf gaat aan de essentie 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Tekst 5 benadrukt dat we vanuit ons pure zijn onze eigen werkelijkheid kunnen creëren op basis van individuele doelen, terwijl dat in tekst 6 juist ontkend wordt. Volgens mij is er wel sturing mogelijk op basis van reflectie op de in mij aanwezige verlangens, maar zijn die verlangens slechts individueel voor zover ook de reflectie daarop zich in mij afspeelt. De wijze waarop ik mijn verlangens interpreteer of mijn zelfreflectie uitvoer is echter gebonden aan en gevormd door de wereld waar ik deel van uitmaak. In die zin ervaar ik mijzelf niet als een wezen dat tot absolute zelfverwerkelijking in staat is. Maar dat wil niet zeggen dat ik daarmee verval tot louter slavernij ten aanzien van mijn passies. Juist in de onzekerheid die kan ontstaan in de interpretatie van wie ik zou zijn, ligt de ruimte om mijzelf te verwezenlijken 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 3 Bewegen of bewogen worden

13 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg hoe Spinoza's opvatting over de vrije wil aansluit bij het mechanistische wereldbeeld: elke beweging van een lichaam heeft een externe oorzaak 1
- een uitleg van wat het verschil is tussen het teleologische en het mechanistische wereldbeeld 1
- aan de hand van een voorbeeld 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De wetenschappelijke ontwikkelingen in de tijd van Spinoza leidden tot een mechanistisch wereldbeeld waarin alle beweging ontstaat door een externe oorzaak 1
- De mechanische visie op de natuur werd ontwikkeld tijdens de wetenschappelijke revolutie. Voor die tijd had men de natuur altijd als een bezielde wereld beschouwd: Aristoteles begreep alle verandering in de natuur als het streven naar een bepaald doel (teleologisch wereldbeeld) 1
- Met de wetenschappelijke revolutie ging men proberen om natuurlijke verschijnselen te beschrijven met wiskundige formules. De natuur werd vergeleken met een klok: een ingewikkeld mechanisme van bewegende delen, maar zonder innerlijke neiging of bezieling (mechanistisch wereldbeeld). Dit beschrijvingsmodel wordt ook gehanteerd door Spinoza in tekst 7 met betrekking tot een steen. Bij Aristoteles streefde een steen echter ook een bepaald doel na, namelijk zo dicht mogelijk bij de aarde zijn alwaar de steen zijn positie in de natuurlijke orde vindt 1

14 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg hoe Descartes de vrije wil een plaats geeft in zijn mechanistische kijk op de natuur: door de ziel te onderscheiden van het mechanische lichaam 1
- een uitleg tot welk probleem dit leidt: het interactieprobleem 1

Vraag	Antwoord	Scores
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> Volgens Descartes bestaat de mens uit enerzijds een mechanistisch lichaam dat ruimte inneemt en anderzijds uit een denkende geest die geen ruimte inneemt. Het lichaam bestaat uit materie en is daarom onderworpen aan mechanische principes. De geest is een denkende substantie en in staat om bewuste gedachten te hebben en bewust iets te willen Dit substantiedualisme leidt tot het interactie-probleem: als de geest een aparte substantie is die onafhankelijk van het lichaam bestaat, hoe kunnen ze elkaar dan beïnvloeden? 	<p>1</p> <p>1</p>
15	maximumscore 2	
	<p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> een uitleg hoe de ledematen van een lichaam door zintuiglijke gewaarwording in beweging kunnen worden gebracht: door animale geesten gebaseerd op een toelichting welke twee verschillende gewaarwordingen Descartes onderscheidt: die van het lichaam en die van de ziel 	<p>1</p> <p>1</p>
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> Descartes onderscheidt gewaarwordingen van het lichaam van die van de ziel. De gewaarwording die de ziel veroorzaakt hebben betrekking op de ziel zelf. Ze betreffen immateriële zaken als de wil. De gewaarwordingen van het lichaam betreffen natuurlijke behoeften en het voelen van pijn en warmte Het lichaam kan zonder tussenkomst van de ziel reageren op gewaarwording van objecten buiten onszelf door de animale geesten. Dit zijn de kleinste stoffelijke deeltjes die door de hersenen worden binnen gelaten. Zij reageren door associaties en gewoonten op zintuiglijke waarnemingen, zoals ook dieren dat doen 	<p>1</p> <p>1</p>
16	maximumscore 4	
	<p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> een verklaring hoe we met onze gedachten ons lichaam kunnen bewegen volgens de identiteitstheorie: gedachten zijn hersentoestanden een uitleg wat (substantie-)monisme inhoudt: er bestaat slechts één substantie twee kritiekpunten op de identiteitstheorie; te kiezen uit: (per juist weergegeven kritiekpunt 1 scorepunt toekennen) <ul style="list-style-type: none"> De vraag is hoe kan een bewuste gedachte als proces identiek zijn aan een hersentoestand? Als een gedachte ergens over gaat, waar gaat dan een hersentoestand over? Hoe kunnen hersentoestanden zorgen voor zelfbewustzijn? 	<p>1</p> <p>1</p> <p>2</p>

Vraag	Antwoord	Scores
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Omdat gedachten hersentoestanden zijn, kunnen ze direct ons lichaam aansturen en in beweging brengen 1 • (substantie-)monisme: er is maar één substantie: de geest valt op een of andere manier samen met het lichaam. Hoewel het wellicht anders lijkt, zijn achter de alledaagse ervaring lichaam en geest identiek. De identiteitstheorie zegt in dit verband dat gedachten hersentoestanden zijn, niets meer en niets minder: ze vallen samen 1 • Kritiekpunt kan zijn (met een maximum van 2 scorepunten): 2 <ul style="list-style-type: none"> – Dat de vraag overblijft wat het nu betekent dat een gedachte een hersentoestand is. Met name het procesmatige karakter van een gedachte lijkt niet in overeenstemming te brengen met een toestand van de hersenen; en/of: – Gedachten zijn intentioneel. Dat wil zeggen ze gaan ergens over, zijn ergens op betrokken. Kunnen hersentoestanden dezelfde (soort) intentionaliteit hebben als gedachten in de menselijke geest? en/of: – Zeggen dat gedachten identiek zijn aan hersentoestanden geeft nog geen verklaring hoe bewustzijn dan ontstaat. 	
17	maximumscore 3	
	<p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg welke twee andere conclusies uit het experiment van Libet kunnen worden getrokken (behalve het niet bestaan van een vrije wil): 2 <ul style="list-style-type: none"> – de bereidheidspotentiaal is slechts een neiging; – de mens heeft een veto over deze bereidheid. • een beargumenteerde mening over welke van beide conclusies het meest aannemelijk is 1 	
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Twee andere conclusies die getrokken kunnen worden uit de experimenten van Libet zijn de volgende: 2 <ul style="list-style-type: none"> – Ten eerste kan het zo zijn dat de verhoogde hersenactiviteit die aangeduid wordt als een bereidheidspotentiaal, niets meer is dan het woord zegt: dat er slechts een bereidheid is om de pols te bewegen. Dat zou ook een neiging kunnen zijn. – Het tweede is dat mensen weliswaar bereid kunnen zijn om de pols te gaan bewegen, maar dat ze er alsnog ook van af kunnen zien: er is een soort van veto. • Het laatste lijkt me het meest aannemelijk. Het gaat verder dan het eerste bezwaar en maakt het mogelijk dat mensen meerdere handelingen voorbereiden en pas op het laatste moment één handeling daadwerkelijk uitvoeren en de rest onderdrukken. Dit sluit aan bij het besluiteloze gevoel dat men kan hebben wanneer men meer ingewikkelde handelingen overweegt 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
18	maximumscore 3	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een weergave van de kritiek van Dennett op de interpretaties van de experimenten van Libet: besluitvorming kost tijd 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg met behulp van het begrip 'homunculus' van Dennetts kritiek op Descartes: de homunculus heeft een locatie of een oneindige rij homunculi 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg waarom volgens Dennett de conclusie van het niet bestaan van een vrije wil niet wordt gerechtvaardigd door het experiment van Libet: vrije wil moet uitgesmeerd in de tijd worden gedacht 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Dennett heeft Libet niet ontdekt dat het bewustzijn achterblijft bij het onbewuste besluit, maar dat bewuste besluitvorming tijd kost. Dit sluit aan bij de gedachte van Dennett dat er geen 'cartesiaans theater' of 'homunculus' bestaat die een bewust besluit neemt, maar dat dit een in de tijd (en ruimte) uitgesmeerd proces is. In tegenstelling tot wat Libet dacht te doen, is er geen meetbaar moment vast te stellen waarop je je bewust wordt van iets 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Als het wezen van de mens een ziel of geest is die de buitenwereld kan waarnemen, dan veronderstelt dit dat de ziel of geest de buitenwereld aan zich voorbij ziet trekken, zoals iemand – een mannetje of homunculus – in het theater een opvoering of film aan zich voorbij ziet trekken. Maar binnen die waarnemer zou er weer een mannetje of homunculus moeten bestaan en zo verder. Dit leidt tot een oneindige rij: een mannetje in een mannetje in een mannetje en dat is onaanvaardbaar 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Kern van het bezwaar van Dennett is dat dergelijke visies de vrije wil op een bepaalde plaats situeren, en inderdaad blijkt die plaats niet te vinden. De vrije wil moet dan ook niet als op een bepaalde plaats gelokaliseerd gedacht worden, maar eerder door de tijd heen: de vrije wil bestaat zowel in het voornemen van een beweging, als in de uitvoering van die beweging en de controle daarop. Dit is wat hij bedoelt als hij zegt dat de vrije wil als uitgesmeerd in de tijd gedacht moet worden 	1

Vraag	Antwoord	Scores
19	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg hoe de opvatting van Kant een ondersteuning kan bieden aan de opvatting van Hume dat de vrije wil wel bestaat: de vrije wil bestaat in de noumenale wereld 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg hoe de opvatting van Kant een ondersteuning kan bieden aan de opvatting van Swaab dat de vrije wil niet bestaat: de vrije wil bestaat niet in de fenomenale wereld 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Kant stelt dat we ook onderdeel uitmaken van de noumenale wereld die aan de fenomenale ten grondslag ligt. Dit is een wereld van zedelijkheid en contingentie en daar ziet Kant ruimte voor de moraal en daarmee voor de vrijheid van de wil. Met de rede kan men de morele wet inzien, met de vrije wil kan men de morele wet willen volgen. Dit biedt een ondersteuning voor de opvatting van Hume dat de vrije wil wel bestaat 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Kant maakt een onderscheid tussen de fenomenale en de noumenale wereld. De fenomenale wereld is de waarneembare wereld van noodzakelijkheid die wetmatig is. In die wereld is voor de vrije wil inderdaad geen plaats, want deze wereld is volledig opgebouwd uit causale verbanden van oorzaak en gevolg. Dit is een ondersteuning voor de opvatting van Swaab dat de vrije wil niet bestaat 	1

Bronvermeldingen

tekst 1	bron: Walk the line, 2005
tekst 2, 3 en 4	bron: Johnny Cash, album: At San Quentin, 1969
tekst 5 en 6	bron: Wilfred van de Poll, Spirituelen doen niet zo aan vrije wil, Trouw, 11 dec. 2010
tekst 7	bron: Spinoza, Brief 62 (58) aan G.H. Schaller, okt. 1674; uit: Briefwisseling (1977)
tekst 8	naar: Daan Evers en Niels van Miltenburg, 'Vrije wil meet je niet met een hersenscan', De Volkskrant, 15 september 2011